

(...), hogy megszakították volna a múlttal folytatott párbeszédet.” 2. „Az Osztrák-Magyar Monarchia építészeti tendencia építészet és történelem kapcsolatának különböző lehetséges változatait képviselik. Az építészet ugyanis nincs kiszolgáltatva a történelemnek: képes arra, hogy véleményt mondjon róla, interpretálja azt, mint egy saját történelemmel rendelkező, autonóm műfaj, melyet ugyan lehet politikai, gazdasági, szociológiai vagy szemiotikai szempontból vizsgálni, de mindezekkel együttesen sem lehet teljesen megragadni.”

Moravánszky Ákos könyve informá-

cióbőség tekintetében rendkívül gazdag, módszertanilag jó felépítésű, elméletileg kitűnően megalapozott, stílusa pedig lebilincselően érdekes. Az építészettörténetben kevésbé járatos olvasó megfelelő áttekintést nyerhet a kultúrtörténeti szempontból elsődleges fontosságú tárgykörből, a szakember pedig új megvilágításban látva a problémát, eddig feltáratlan összefüggésekre bukkan. Véleményem szerint a tárgy fontossága és a feldolgozás minősége egy további kiadásban nagyobb terjedelmet is megérdemelne.

KLEIN Rudolf

AZ ESZTENDŐ NÉPRAJZA

Penavin Olga: Népi kalendárium. Az esztendő néprajza a jugoszláviai magyarság körében. Forum. Újvidék, 1988

Az esztendő legtöbb napjához kapcsolódik valamilyen népi regula, amely előírja, hogy egyes napokon hogyan kell viselkedni, milyen munkát szabad, milyent pedig nem szabad végezni. Ezek egy része valamilyen népi megfigyelés alapján öröklődött nemzedékről nemzedékre a parasztság körében, másik részét pedig a kalendáriumok közvetítették.

Az esztendő egyes napjaihoz kapcsolódó hiedelmeket, szokásokat tette közzé a jugoszláviai magyarság körében Penavin Olga legújabb könyvében. A kötet anyaga felöleli az egész jugoszláviai magyar nyelvterületet, így átfogó képet kapunk belőle az itteni magyarság szellemi néprajzáról. Még egy műfaj van, amelyről vannak adataink: a népmesék műfaja. Ezeket ugyancsak e kötet szerzője gyűjtötte össze, és publikálta a két kötetes *Jugoszláviai magyar népmesék*-ben. A *Népi kalendárium* ezek szerint bácskai, bánáti, szlavóniai, baranyai, szerémségi és szlavóniai hiedelmeket, szokásokat tartalmaz.

Az esztendő néprajzában nem tudunk elkülöníteni szűkebb földrajzi területe-

ket, mint a népmesék esetében, ahol gazdagabb anyag koncentráldott. A legjobb mesemondók a baranyai halászok, az al-dunai székelyek és a szegedi kirajzású bánáti magyarok voltak ezelőtt egy-két évtizeddel. A szokások a jeles napokhoz fűződő regulákat Bácskában és Bánátban egyaránt megtartották, ezeket viszonylag könnyen össze lehet gyűjteni. Ezt bizonyítja a könyvben közölt rendkívül gazdag anyag. A gyűjtést az is segíthette, hogy ezek elmondásához nem kellett különösebb tehetség, hogy jól megformált szövegekké váljanak, mint a népmesék esetében. Az esztendő néprajzához kapcsolódó hiedelmek, szokások egy hányada napjainkig is része a néphagyománynak. Kévszón olyan fiatal lány van, aki nem próbálja meg a Luca-napi praktikákat, hogy megtudja, ki lesz majdan élete párja. Hogy milyen szigorú rendje van az étkezési szokásoknak egy-egy jeles napon, azt abból tudjuk lemérni, hogy mekkora sort találunk a halcsarnok előtt karácsony táján vagy halottak napján, a temetőknél, a gesztenyesütők körül.

Érdekes lenne egyszer azt is megvizsgálni, hogy az egykori jeles napok étkezési rendje hogy került át a ma megtartott állami ünnepekbe.

A most közzétett válogatásban Penavin Olga részben saját harmincéves gyűjtőmunkájának adatait, részben pedig a legújabb kutatások eredményeit közli. A könyv külön értéke, hogy figyelembe vette azt a múlt században és századfordulón publikált anyagot is, amelyet ezen a területen gyűjtöttek. Számunkra külön érdekes, hogy teljes egészében közli a Hantz Gyula által lejegyzett Zsuzsanna-napi játékot. Erre a szövegre Bálint Sándor hívta fel először a figyelmet. A Zsuzsanna-járás a múlt század hetvenes éveiben volt szokásban, Ittabén. Napjainkban erre a szép dramatikus népszokásra már csak a nagyon idős ittabéiek emlékeztek, de a szöveget már nem tudták. Sajnos, ez lesz a sorsa a többi dramatikus népszokásnak is ezen a tájon. Egykor ezek rendkívül kedveltek lehettek. Ezt bizonyítják a különböző tanulmányok, melyek a vajdasági magyarság szokásait vizsgálják. A betlehemesek és a háromkirályok az az ötvenes évek legelején járhatták falvainkat utójára. Szövegeket már csak ötvenhatvanéves adatközlőktől gyűjthetünk. A pünkösdölő szokás is már rég kiment a divatból, pedig korábban ugyancsak népszerű lehetett a Mimimi-járás. Erre utalnak adatközlőink visszaemlékezései. Így nevezték a pünkösdölőt mifelénk.

Az ötvenes években szorulnak vissza ezek a dramatikus népszokások. Hogy mi okozta hirtelen háttérbe szorulásukat, azt manapság nehéz lenne felkutatni. Nem vagyunk azonban meggyőződve arról, hogy kizárólag a városiasodás hatására szűntek meg. Pedig ebben az időben indul meg Vajdaságban a tudatos néprajzi gyűjtőmunka, ekkor szervezik meg a Vajdasági Múzeumot, alapítják meg a Műemlékvédelmi Intézetet. Mind a két intézmény már alapításakor nagy gondot fordított arra, hogy összegyűjtse a népi kultúra értékeit. S abban az időben, amikor megkezdődött e kultúra tu-

dományos felmérése, az napról napra szegényebb lett. Nagy kérdés, hogy ha tudatosan felújítanánk ezeket az egykor élő népszokásokat, betöltenék-e még azt a közösségi szerepet, amelyet korábban játszottak, amikor egy-egy falu ünnepének szerves részét alkották.

Az esztendő egyes napjaihoz fűződő ritusok, bajelhárítók, szerelem-, bőség-varázslók voltak. De megfigyelhető, hogy jó néhány kapcsolódik a szentek kultuszához. Penavin Olga megállapítja, hogy ezek a szokások többé-kevésbé azonosak az egész vidéken, eltérést csak az adott táj ünnepi szokásrendjéből tükröződő változásokban találhatunk. A hiedelmek rétegei különböző kultúrákból kerültek a népi kultúrába. Egy részük a görög-római mitológiából, más részük pedig az európai népek pogánykori rítusaiból. Sok keleti elemet is találhatunk a hiedelmek között, de jelentős réteget a zsidó eredetű keresztény ünnepi szertartások adják.

Bevezetőnkben szoltunk, hogy a csíziók, intelmek egy részét a népi kalendáriumok terjesztették, amelyek a mi vidékünkön is minden bizonnyal rendkívül népszerűek voltak. A mi parasztságunk is ebből tudta, hogy az egyes jeles napokon milyen regulák, szentenciák járnak. Más kérdés az, hogy a korabeli kalendáriumokat készítőknél mennyire vették figyelembe a nép tapasztalatait. El kell fogadnunk Penavin Olgának azt a megállapítását, hogy: „A népi tapasztalat és a kalendáriumi bölcsesség között a hatás kölcsönös lehetett.”

A szerző is a népi kalendáriumok szellemében szerkesztette meg könyvét. Mintha az egykori kalendáriumok szerkezetét követné. Ismerteti az egyes hónapok naptári elnevezését, azt, hogy melyik csillagképbe tartoznak. Ezután közli azokat az általános népi bölcsességeket, melyek az egész hónapra vonatkoznak, pl. hogy a januári meleg isten csapása. A márciusi böjti szelek használnak is, kárral is járnak, mert szárítják a nedves, sáros földet, de a háztetőket is megbontják. Ha valamilyen rigmust is

ismernek a hónappal kapcsolatban, akkor a bevezető rész utolsó tételként ezt közli. Ezután következnek a hónap jeles napjaihoz kapcsolódó intelmek, ajánlások.

A könyv népszerűsítő kiadvány, s ezért nem népszerű szövegeket közöl, így a kötet nemcsak a szakemberek számára nyújt adatokat, hanem mindenki számára tanulságos olvasmány. Meggyőződésünk, hogy a Forum e kiadvá-

nya rendkívül népszerű lesz a vajdasági olvasók körében, s hogy hasonlóan fogják forgatni, mint az egykori kalendáriumokat. Igaz ugyan, hogy a mai gazdák már nincsenek annyira kiszolgáltatva az időjárás szeszélyeinek, mint korábban, de azért faluhelyen ma is úgy vélik, ha Medárd napján esik az eső, akkor negyven napig minden nap várható a csapadék.

BESZÉDES Valéria